

ὀλίγον μ' ἐξέπληξε, διότι δὲν ἐγνώριζον τὴν Ἡγεμονίδα, νὰ τὸ δείξῃ καὶ εἰς ἐμέ. Εὖρον δ' αὐτὸ χαριέστατον καὶ ὠραῖον, ὡς εἰσὶ πάντα τὰ λυρικά ἔργα τῆς μουσοτραφοῦς Ἀνάσσης.

Ἐν τούτοις, ἐν ᾧ αἱ σλαυικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Τουρκίας ἦσαν ἀνάστατοι καὶ ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, οἱ δὲ Ῥωμοῦνοι ἀντεποιοῦντο πλήρη ἀνεξαρτησίαν, χωρὶς οἱ Τοῦρκοι σπουδαίως ν' ἀνθίστανται, τὰ ἐν Ἑλλάδι εἶχον κακῶς, ὠρισμένον σχέδιον φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε τὸ Ὑπουργεῖον, ὃ διεδέχθη τῇ 27 Νοεμβρίου ὁ Δελιγεώργης, ἀλλ' ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἔλαβον τηλεγράφημα, παραγγέλλον μοι νὰ μὴ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ὑπόμνημα, ὃ μοὶ εἶχε πέμψῃ ὁ ὑπουργὸς κ. Κοντόσταυλος. Ἐλαβον δ' αὐτὸ μετὰ τινας ἡμέρας καὶ τότε ἀνεγνώρισα τὸ εὖλογον ταύτης τῆς διαταγῆς, διότι τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατηγορητήριον κατὰ τῶν Σλαύων, παρὰ πολλοῖς νὰ μᾶς βλάβῃ δυνάμενον.

Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ δ' ἐργασίᾳ μου ἐπεράτωσα τότε τὴν Ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, καὶ ἔδωκα αὐτὴν τῷ Καλβάρει εἰς τύπωσιν, ἦν ὅμως μόνον κατὰ τὸν ἐπόμενον Μάρτιον ἤρχισε, καὶ δὴ ἀφ' οὗ ὁ Λεβὺ ἐν Παρισίοις τῷ ἠγόρασε 250 σῶματα.

Μεγίστη οἰκιακὴ συμφορὰ ἐφαίνετο μακρόθεν ἀπειλοῦσα ἡμᾶς. Ἡ Καρολίνα ἀπότινος ἠσθάνετο τὴν ὑγείαν της βαρέως προσβεβλημένην, καὶ ἔμενεν ἀκίνητος ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, κατ' ἐντολὴν τῶν ἰατρῶν, ὧν ἥκιστα ἐνθαρρύντικαὶ ἦσαν αἱ διαγνώσεις, παραπεμπόντων ἡμᾶς εἰς ἀλλαγὴν ἀέρος κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ.

1877

Μεταξὺ τῶν τότε σπουδαζόντων ἐν Βερολίνῳ Ἑλλήνων ἦσαν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ζαΐμη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Καλλιγᾶ. Τούτους ἐκαλέσαμεν τῇ 3 Ἰανουαρίου εἰς γεῦμα, καὶ ὠφελήθην τῆς περιστάσεως, ἵνα κατηχήσω τοὺς νέους τούτους, οἵτινες ἔμελλον νὰ ταχθῶσι μεταξὺ τῶν πολιτευτῶν, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πρεσβεύω-

σιν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄδολον καὶ ἀφιλοκερδῇ πατριωτισμόν. Μετὰ χαρᾶς δ' εἶδον, μετὰ ἔτη ἱκανά, ἀμφοτέρους ἐν Ἑλλάδι τὴν ὁδὸν ταύτην ἐγτίμως ἀκολουθοῦντας.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ Πρόεδρος τῆς Ῥωσσίας, κ. Οὐβρίλ, μ' ἔφερεν εἰς τὴν Ἐκθεσιν τῆς Commandanten Strasse, ἵνα ἰδῶ Ῥώσσου τινος καλλιτέχνου λίαν περιλάλητον εἰκόνα, «τὰς ζώσας δᾶδας τοῦ Νέρωνος», ἀπέραντον ἔργον, οὗ τὰ καθέκαστα εὗρον, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὥραϊα, πολλὰ δ' ἐξ ἀρχαίων πρωτοτύπων, νομισμάτων, ἀναγλύφων, ἀντιγεγραμμένα, ἀλλ' εἰς ὅ, κατ' ἐμὴν κρίσιν, ἔλειπεν ἢ ἔκφρασις, καὶ προσέτι τὸ διοπτικὸν βάθος καὶ αἱ ἀναλογίαι.

Παρευρέθην δέ, μικρὸν μετὰ ταῦτα, εἰς μεγάλην ἐπικήδειον τελετήν, τὴν τῆς ἀδελφῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης, συζύγου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ Πρ. Καρόλου. Συγχρόνως δ' εἰς Ἀθήνας ἐτηλεγράφησα τὸν θάνατον τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τῆς Βασιλίσσης, Πρίγκηπος τῆς Βυρτεμβέργης.

Ἐξ Ἀθηνῶν δ' ἔλαβον τὴν εἶδησιν, ὅτι ὁ Βούλγαρος ἠθωώθη ἐκ τῆς δίκης, εἰς ἣν ἀτόπως καὶ παραλόγως εἶχεν ὑποβληθῇ ὅτε ἐξῆλθε τοῦ Ὑπουργείου. Μοὶ ἦλθον δὲ καὶ ἃ εἶχον ζητήσῃ, παράσημα διὰ τοὺς Mulbach, E. Bötticher, Kirchow, Trieschke καὶ Kierpert. Ἀλλ' ὁ Bötticher ἐπέστρεψεν αὐτό, διότι ἤδη τὸ εἶχεν.

Ἡ κατάστασις δὲ τῆς ὑγείας τῆς φιλτάτης μου συζύγου ἐξηκολούθει δυσάρεστος πάντοτε καὶ ἀνησυχίας ἐμπνέουσα. Κληθεὶς δὲ πρὸς τῷ ἱατρῷ Βάγνερ, ὃν ἤδη εἶχομεν, καὶ ὁ ἐπισημότατος τῶν γυναικιάτρων Schröder, ἀπεφήνατο μετὰ τοῦ συναδέλφου του, ὅτι ὑπῆρχεν οἴδημα ἐσωτερικὸν ἀνίατον, ἀλλ' ὅτι τὰ καλὰ συμπτώματα παρατείνονται. Ἐλπίδος δ' ἔχνη εὐρίσκομεν, ἥ καὶ ἐζητοῦμεν ἡμεῖς ἐν τῇ θλίψει παραμυθούμενοι, τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀσθενοῦς, ὅτι ὅμοιον οἴδημα εἶχε καὶ ἄλλοτε ἐξωτερικῶς. Καὶ ἡ θυγάτηρ μου δὲ Ζωὴ δὲν ἦν ἀπηλλαγμένη εἰσέτι τοῦ δερματικοῦ νοσήματος, εἰς ὃ ἀπὸ παιδίου ὑπέκειτο, καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ πέμψωμεν αὐτὴν εἰς Βιέννην εἰς τοῦ Ἑβρα τοῦ Θεραπευτήριον. Συγχρόνως δὲ

μᾶς ἐγκατέλιπε καὶ ὁ Ἀριστείδης μετὰ τῆς Λουκίας, ἐπιστρέφοντες εἰς Ἀθήνας.

Ἐν τούτοις, τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ μᾶλλον περιεπλέκοντο, καὶ ὥσσοτουρκικὸς πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος. Τότε (περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου) ἦλθεν ὁ κ. Ἰγνάτιεφ εἰς Βερολῖνον, καὶ ἡ κυρία του μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ῥωσικὸς λαὸς ἦν λίαν φιλοπολέμως διατεθειμένος. Ταῦτα ἀνέφερον εἰς τὸ ἡμέτερον Ὑπουργεῖον, ἐκθέτων ὅτι, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἂν ὁ πόλεμος ἐξερῶθήγνυτο, τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὥφειλε νὰ μὴ μείνη ἀδιαφόρως ἀπέχον, ὑποστηριζόμενον ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος, διότι τότε, ἂν συνέπεια τοῦ πολέμου ἦν ἡ κατάπτωσις τῆς Τουρκίας, τῆς Εὐρώπης συμφέρον θὰ ἦν ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα μᾶλλον, ἢ εἰς ἄλλην ἐπίφοβον αὐτῇ Δύναμιν, ἀπονομὴ τοῦ ἐπισημοτέρου μέρους τῶν λαφύρων.

Ἀλλ' ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κοντόσταυλος ἔγραφεν εἰς τὸν Γραμματέα μου, καταγγέλων με ὡς φιλοπόλεμον. Ἐν Ἀγγλίᾳ δέ, κατὰ τὸ Bluebook, ἔλεγε τῷ Lord Derby, ὅτι οἱ Ἕλληνες προτιμῶσι τοὺς Τούρκους, ὑπὲρ τοὺς Βουλγάρους. Καθ' ἃ δὲ μοὶ ἔλεγεν ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, Gonteau Biron, ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις ἦν συμφέρον ἔχουσα καὶ προσπαθοῦσα παντὶ σθένει νὰ ὑποθάλη διαίρεσιν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Σλαύων.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, ἐπέμφθη ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἀξιωματικὸς Φουντουκλῆς διὰ νέαν προμήθειαν ὀπλων, καί, συνεχῶς ξενίζων αὐτόν, τὸν παρουσίασα εἰς τὰς ἀρχάς, ἰδίως εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν· ἀλλ' ὅ,τι παρημελήσαμεν, ὅτε προθύμως μᾶς προσεφέρετο, μικρὸν μετὰ τὸν Γαλλικὸν πόλεμον, δὲν ἐδυνάμεθα τότε νὰ ἔχωμεν, ὅτε ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤθελε νὰ ἐλεγχθῇ, ὡς, τὴν προτεραίαν ἴσως πολέμου, ὅπλα παρέχουσα εἰς Δύναμιν, μέλλουσιν ἴσως νὰ μετάσχη αὐτοῦ.

Ἐφερα δὲ τὸν κ. Φουντουκλῆν καὶ εἰς πολλὰς μεγάλας συναναστροφὰς τῶν συναδέλφων μου καὶ εἰς ἄλλους πολιτικοὺς κύκλους, καὶ ἐσύστησα τὰς ἐνεργείας του καὶ εἰς δημοσιογράφους, εἰ καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Bülow δυσηρεστεῖτο κατ' ἐμοῦ διὰ τοῦτο.

Εἰς δὲ τὴν ἰδιαιτέραν συναναστροφὴν τῆς πεπαιδευμένης Κομίσσης Λυττιγγάου ἐγνώρισα τὴν κυρίαν Γυλδεγκρόν, χήραν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀποθανόντος Ὑπασπιστοῦ τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ἀνεψιὸν δὲ τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἔπειτα Πρέσβεως κ. Φιλιψβόρν.

Ἐπανῆλθε δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ ἐκ τοῦ ἐν Βιέννῃ καταστήματος τοῦ Ἑβρα, θεραπευθεῖσα, καὶ ἐν ταύτῃ σχεδὸν ὁ υἱός μου Ὅθων ἐκ Καρλσρούης.

Τῇ 26 δὲ Φεβρουαρίου (10 Μαρτίου) ὁ τηλέγραφος ἀνήγγειλε τὴν πτώσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου, καὶ σχηματισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Δελιγεώργην, καί, μεταξὺ ἄλλων εἰδήσεων περὶ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, διεδίδετο καὶ ὅτι τὸ νέον Ὑπουργεῖον προϋτίθετο νὰ ἐνεργήσῃ μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, καὶ ὁ κ. Ράδοβιτς, χρέη τότε ἐκτελῶν Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι προτίθεται νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Ἀθήναις, ὅπως μὴ θίξωσι τὴν θέσιν μου· ἀλλὰ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὴ πράξῃ τοῦτο, προφασιζόμενος, ὅτι ματαίως θὰ δυσηρέστει τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, μὴ ἔχουσιν πρόθεσιν νὰ μὲ μετακινήσῃ. Ἔλεγον δὲ τοῦτο, καίτοι ὢν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν προθέσεων της, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελον νὰ ὀφείλω τὴν θέσιν μου εἰς ξένην ἐπέμβασιν, καὶ μάλιστα τὴν τῆς Κυβερνήσεως, παρ' ἧς ἡμην διαπεπιστευμένος.

Κατ' ἄλλους ὁ Θ. Δελιγιάννης, ἀναλαμβάνων τὸ Ὑπουργεῖον, ἔμελλε νὰ καταργήσῃ τὰς πρεσβεΐας. Ἐτέρα δ' εἵδησις ἐξ Ἀθηνῶν διέδιδεν ὅτι προσλαμβάνομαι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὥς Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Παιδείσεως, καὶ ὁ Ἀλέξ. Βυζάντιος μοὶ ἔγραψεν ἐκ Τεργέστης διὰ νὰ μ' ἐρωτήσῃ, ἂν τοῦτο ἔχεται ἀληθείας, εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα ὅτι ἐστὶν εὐτυχῶς ἀνυπόστατον, καὶ ὅτι, ἄλλως, δὲν θὰ ἐδεχόμην, ἡξεύρων ὅτι κατ' οὐδὲν θὰ ὠφέλουν ἐν Ὑπουργείῳ οὕτω διατεθειμένῳ.

Ἐκτὸς δὲ τῶν δημοσίων μου μεριμνῶν, τὸ μόνον τότε κατέχον καὶ καταβάλλον με αἴσθημα ἦν ἡ βαθεῖα θλίψις διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τῆς Καρολίνης, ἣτις ἐχώρει ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ἐν ἀπελπισίᾳ, ἔγραψα περὶ αὐτῆς τῷ υἱῷ μου Ἀλέξῃ, ἐπεκα-

λέσθην δὲ τὴν βοήθειαν καὶ τοῦ ἱατροῦ Meyer, ὅστις ἐκήρυξε μὲν καὶ αὐτὸς τὸ ἀθεράπευτον τοῦ σαρκοβόρου καρκίνου, ἐξ οὗ κατετρώχετο, ἀλλ' οὐχ' ἦττον, ὑπεσχέθη νὰ ἐπιφέρει καὶ βελτίωσιν, ὃ καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων καυτηριάσεων κατώρθωσεν, ὥστε τῇ 11)23 Μαρτίου εἶχομεν τὴν χαρὰν νὰ τὴν ἰδῶμεν ἐξελθοῦσαν κατὰ πρῶτον εἰς βραχὺν δι' ἀμάξης περίπατον. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ περὶ ἀκόμη ἐξῆλθεν, εἰ καὶ ἀσθενεστάτη. Ὁ δὲ Meyer, τῇ 27 Μαρτίου (8 Ἀπριλίου) εἶπεν, ὅτι ἤδη πλέον ἦν σχεδὸν βέβαιος περὶ τῆς θεραπείας. Ἐλθοῦσα δ' εἰς ἐπίσκεψιν ἡμέραν τινα ἡ κυρία Ἀράποφ, σύζυγος τοῦ Συμβούλου τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας, ὠμίλησε περὶ ἠλεκτρομονοπαθητικῆς μεθόδου τοῦ Ἰταλοῦ Ματτέν, καὶ θερμῶς αὕτη μᾶς ἐσύστησε. Κατ' ἀρχὰς ἡ Καρολίνα ἀπέκρουσε πᾶσαν ἰδέαν προσφυγῆς εἰς τοιαῦτα μέσα, ἃ ἐθεώρει ἀγυρτικά· ἀλλὰ, μετὰ ταῦτα, βλέπουσα πάσας τὰς λοιπὰς προσπαθείας ἀποτυγχανούσας, ἠθέλησε καὶ ταύτης ν' ἀποπειραθῇ, δι' ὃ, λαβὼν, ἀνέγνω τὸ βιβλίον τοῦ Ματτέν, διῃσχυριζομένου ὅτι πασῶν τῶν ἀσθενειῶν ἕδρα ἦν τὸ αἷμα, καὶ ὅτι, εὗρων μέσα ἱαματικά δι' αὐτό, δύναται πασῶν τὴν ἴασιν νὰ ἐγγυηθῇ· ἀλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ βιβλίου ὠμολόγει, ὅτι τὴν θεραπείαν τοῦ ὑπεκφεύγει ὁ καρκῖνος, ὅταν διατελῇ εἰς προκεχωρημένην βαθμίδα. Ἀφαιρέσας λοιπὸν τὸ φύλλον τοῦτο, ἔδωκα τῇ φιλικότητι μοι συζύγῳ, κατ' ἀπαίτησιν τῆς, τὸ σύγγραμμα εἰς ἀνάγνωσιν, ἐπιθυμῶν νὰ μὴ σβεσθῇ ἐντός της πᾶσα ἐλπίς, ἣτις ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς θὰ τὴν ὑπεστήριζε. Μαθὼν δ' ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Βερολίνῳ καὶ τις ἱατρός, ἐπαγγελλόμενος τὴν θεραπευτικὴν ταύτην μέθοδον, ἐπεσκέφθην αὐτόν, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπὶ τοῦ πολέμου, εἶχε μὲν διατελέσει εἰς σχέσεις ἀλληλογραφίας μετὰ τινος Ματτεΐστου, ἀλλ' ὁ ἴδιος δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὅποια καὶ κατὰ πόσον βέβαια εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου.

Μετὰ τοῦ Γραμματέως μου Ἀργυροπούλου εὐρέθην τότε εἰς δυσάρεστόν τινα σχέσιν. Τὸ Ὑπουργεῖον, κατὰ πρότασίν του, γενομένην ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, μοὶ ἔστειλε παράσημον διὰ τὸν ὑπάλληλον τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας, Βεγκενδόρφ. Ἐγὼ δέ, γνωρίζων ὅτι, οὐ μόνον οὐδὲν εἶχεν οὗτος πράξῃ ἄξιον Ἑλληνικοῦ

παρασήμου, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ κοινωνική του θέσις ἦν τότε τοιαύτη, ὥστε ἡ παρασημοφορία δὲν θὰ εἴμα πολὺ τὴν Ἑλλάδα, κρατήσας τὸ παράσημον παρ' ἐμοί, προὔτιθέμενη νὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους τούτους εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Γραμματεὺς μου, ὅμως, ὠργίσθη καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θ' ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν, ὡς ἐπιτετραμμένον διατελέσαντα, τὴν ἐντολὴν τῆς ἐπιδόσεως. Γινώσκων δ' ἐγὼ ὅτι πιθανῶς καὶ θὰ ἔπραττε τοῦτο ὁ Ὑπουργός, καὶ θέλων ν' ἀποφύγω ἔριδας, ἐνέδωκα, ἴσως κακῶς ποιῶν, καὶ τὸ παράσημον ἐστάλη εἰς ὃν οὐκ ἔδει.

Ἐξ Ἑλλάδος δ' ὁ υἱός μου μοὶ ἔγραψεν ὅτι ὁ Δῆμος τῆς Ἀνδριταίνης εἶχε θέσῃ κατάσχessin ἐπὶ τῶν κτημάτων μου. Καὶ ἀνεγνώρισαν μὲν οἱ συγγενεῖς τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ Χριστοπούλου, ὅτι ἐκεῖνος εἶχε λάβῃ τὰ χρήματα τῆς βιβλιοθήκης τῆς πατρίδος του, οὐχὶ ἐγώ, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν κληρονομίαν του ἐδέχθησαν μόνον κατ' ἀπογραφὴν, ἐδέησεν ἐγὼ ν' ἀποτίσω τὰς 8000 δραχ., ὥς συνυπογράψας τὴν παραλαβὴν των.

Τῇ 22 Μαρτίου (3 Ἀπριλίου) ἦλθεν εἰς Βερολῖνον ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας, καὶ τῇ 24) δεχθεὶς με εἰς μακρὰν ἀκρόασιν, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του, διατὶ δὲν τὸν ὑπεδέχθηεν ἐν Ἑλλάδι, ὅτε διῆλθεν ἐκεῖθεν· ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι τούτου αἰτία ἦν, ὅτι δὲν ἤμην παντάπασιν ἐν Ἑλλάδι. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ περὶ τῆς ὁδοιπορίας του μοὶ εἶπε καὶ μ' ἠρώτησε, τῷ ἔπεμψα τὸ περὶ Λαυρίου ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας δημοσιευθὲν ὑπόμνημά μου, ἀνθ' οὗ, μετὰ τινος ἡμέρας, ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἔπεμψεν, ὡς ἀντίδωρον, στατιστικὸν σύγγραμμα περὶ Βρασιλίας. Τῇ δὲ 28 Μαρτίου (9 Ἀπριλίου) παρουσίασα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν τὸν Γραμματέα μου Ἀργυρόπουλον, καὶ τοὺς νέους Ζαῖμην καὶ Καλλιγᾶν. Τῇ αὐτῇ δ' ἑσπέρα, εἰς τῆς Κομίσης Ὀριόλλα, ἐδιδάχθησαν γαλλικαὶ καὶ γερμανικαὶ κωμωδίαί, εἰς αἷς ἐπιτυχέστατα συμπαρέστησε καὶ ἡ θυγάτηρ μου Αἰμυλία.

Τῇ δὲ 1)13 Ἀπριλίου, εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τοῦ Πρέσβεως τῆς Βρασιλίας, Βαρώνου Θανίν, δοθεῖσαν εἰς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορός του καὶ τῆς Αὐτοκρατείας, εἰς ἣν, πρὸς εὐχαρί-

στησιν τοῦ σοφοῦ Ἑγεμόνος, ἦσαν προσκεκλημένοι οἱ σοφώτεροι τῶν ἐν Βερολίνῳ ἐπιστημόνων καὶ συγγραφέων, ἀπήντησα, κατὰ πρῶτον, τὸν διάσημον ἱστορικὸν Ράγκε, ὅστις, χαριεντιζόμενος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν τὸ ἥμισυ μόλις ἔμοῦ, διότι ἐγὼ μὲν εἶμαι Ραγκαβῆς, ἐκεῖνος δὲ μόνον Ράγκε.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἦν ὁ χορὸς παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν αὐτῷ παρουσίασα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Βρασιλίας τὰς θυγατέρας μου Ζωὴν καὶ Αἰμυλίαν, αἷς καὶ τῇ 4)16 ἔφερα εἰς τὴν Αὐλήν, πανηγυρίζουσιν τοὺς ἀρῥαβῶνας τῆς Λουϊζης, πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Διαδόχου, μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Μείνιγγεν.

Ἐν γένει ὅμως ἀπέφευγον, ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, τὰς συναναστοφάς, ὅσας τὸ καθῆκον δὲν μοὶ ἐπέβαλλε, διότι εἶχον τὴν καρδίαν συντετριμμένην ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας τῆς Καρολίνης.

Καθ' ὅσον δὲ μᾶλλον ἤγγιζεν ὁ ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος, πάντες, οἱ ὀρθῶς κρίνοντες, ὥς ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ κ. Ράδοβιτς, αὐτὸς ὁ Ὑπουργὸς κ. Bülow, καὶ ἄλλοι, μοὶ ἐξέφραζον τὴν ἐκπληξίν των, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμενον ἀμέτοχοι καὶ ἀδιάφοροι, τὸ στάδιον ἀφήνοντες ἀνοικτὸν εἰς μόνους τοὺς Σλαύους. καὶ ἀνεχόμενοι, ὑπὲρ αὐτῶν καὶ μόνων, ἡ Ρωσσία νὰ πολεμήσῃ. Ταῦτα δὲ διὰ μακρῶν ἔγγραφα ἐπανειλημμένως τῷ τότε ὑπουργεύοντι Κ. Δελιγεώργη, ὅστις ἦν ἐκ τῶν φρονούντων, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀφείλον θρησκευτικῶς ν' ἀπέχωσιν ἀγῶνος, ἐξ οὗ θὰ προέκυπτεν ὑπὲρ τῶν Σλαύων ὠφέλεια.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (11)23 Ἀπριλίου) μοὶ ἐστάλη ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας ἡ νέα κυρία Ἑλένη Λουϊζου, ἵνα σπουδάσῃ τὴν Διδακτικὴν, καί, κατ' ἀρχὰς μὲν, τὴν εἰσήγαγον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Διαδόχου προστατευόμενον Ἀσυλὸν τῶν Διδασκαλισσῶν, Lette Verein, εἶτα δὲ πολλὰ εἶχον νὰ φροντίσω, ἵνα ὅ,τι καταλληλότερον ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐπέμφθη.

Ἐν ἰδιωτικαῖς δὲ σχέσεσιν εἶχον νὰ συγχαρῶ τὴν κυρίαν Borchard, ποτὲ παιδαγωγὸν τῶν μικρῶν θυγατέρων τοῦ Ἀριστείδου μου, νυμφευθεῖσαν τὸν κ. Bedecker, ἀνεψιὸν καὶ διάδοχον τοῦ πασιγνώστου ἐκδότου τῶν συνεκδήμων πάντων τῶν

τοῦ κόσμου μερῶν· πένθιμον δὲ νὰ ἐκτελέσω καθήκον εἰς τὸν τάφον του ὁδηγήσας τὸν ἐκ στηθικοῦ πάθους ἀποβιώσαντα νέον Μείμαρ, συγγενῇ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βαρζιλίων.

Τῇ 12)24 Ἀπριλίου τέλος ἀφίχθη ἡ εἵδησις τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Σλαβικῶν φυλῶν, χωρὶς σημεῖον ζωῆς νὰ δώσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ῥωμανία, ἐξ ἐναντίας, φρονίμως τῆς περιστάσεως δραξαμένη, ἐκήρυξεν ἑαυτὴν (κατὰ Μάϊον) ἀνεξάρτητον, καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ δύο δ' ἡμέρας, καίτοι συντετριμμένην ἔχων τὴν καρδίαν, διότι, μετὰ διαφόρων περιπετειῶν, ἡ ἀσθένεια τῆς Καρολίνης ἐξηκολούθει οὕσα δεινὴ, καί, ὡς ἐφοβούμενη, ἐλπίδας μικρὰς καταλείπουσα, ἀπῆλθον ὅμως, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου, εἰς Καρλσρούην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τοῦ γάμου τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τοῦ Βάδεν, τελουμένην τῇ 17)29, καὶ ἀφίχθην τῇ 15)27, περὶ τὰς 11. Εἰς τὸν σταθμὸν εὗρον ἅμαξαν, ἣν ὁ Μέγας Δούξ εἶχε θέσῃ εἰς τὴν διάθεσίν μου, καί, τὸ μὲν πρῶτον, κατέλυσα εἰς τοῦ Ὁθωνος, εἶτα δ' εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ Χρυσοῦ Ἀετοῦ, ὅπου ἦσαν καὶ ἄλλοι τῶν συναδέλφων μου· τὸ δ' ἑσπέρας μετέβην εἰς τὴν συναναστροφὴν καὶ τὸ δεῖπνον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Turban.

Τῇ δ' ἐπαύριον 16)28 παρουσιάσθην (κατὰ τὰς 11 1/2) εἰς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς· περὶ τὰς 2 δὲ μέγα ἐδίδετο ἵπποδρόμιον εἰς θέσιν ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπέχουσαν, καὶ εἰς αὐτὸ παρέστην, προσκληθεῖς, ἐν τῷ ἡγεμονικῷ θεωρίῳ, εἰς ὃ, μετὰ τῶν γονέων των παρῆσαν καὶ τὰ παιδιά τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, Εἶτα δὲ παρεκάθησα εἰς τὸ Δουκικὸν γεῦμα μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ 82 συνδαιτυμόνων, καὶ μετ' αὐτὸ παρουσιάσθην εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, καὶ τὴν σύζυγόν του, τὸ γένος Leuchtemberg, ζωηροτάτην καὶ εὐπροσήγορον.

Τῇ 17)29, ἡμέρα τῆς ἑορτῆς, ἀπὸ μὲν πρωῒας ἐπεσκέφθην, μετὰ τοῦ Ὁθωνος, τὸν ἀξιόλογον ποιητὴν Scheffel, ὅστις με ὠδήγησεν εἰς τὸ Μουσεῖον, περιέχον, πλὴν παντοίων ἀρχαιοτήτων, καὶ ὡραίας εἰκόνας, ἐν ἄλλοις καὶ τινας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου,

ζωγράφου ὄντος πρὶν ἢ ἐπιδουθῇ εἰς τὴν ποίησιν. Προγευμα-
τίσας δὲ μετὰ τοῦ Ὅθωνος ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, περὶ τὰς 4 1/2 πα-
ρεκάθησα εἰς τὸ ἐπίσημον Αὐτοκρατορικὸν γεῦμα μετ' ἄλλων
140. Ἐκεῖθεν δέ, δι' ἐσωτερικῶν διόδων τῶν Ἀνακτόρων, με-
τέβημεν εἰς τὸ Θέατρον, ὅπου παρεστάθη δραμάτιον ὑπὸ τοῦ
διευθυντοῦ τοῦ Θεάτρου, τοῦ κ. Patlitz, ἐπίτηδες διὰ τὴν παρά-
στασιν ποιηθέν, ἀλλ' εἰς μέγαν βαθμὸν πληκτικόν.

Τῇ δ' ἐπομένῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν τὸ σχολεῖον τοῦ Ὅθωνος ἔμελλε
νὰ δώσῃ μέγαν χορὸν διὰ τὴν ἐορτήν, μὴ ἔχων διάθεσιν νὰ
μείνω εἰς αὐτόν, ἀφ' οὗ ἔδωκα δῶρόν τι εἰς τὴν κόρην τῆς οἰκο-
δεσποίνης του, ἀπὴλθον καὶ ἐπέστρεψα τῇ 19)1 Μαΐου εἰς Βερο-
λῖνον, ἔνθα αἱ ἐπιστολαί, ἃς εὔρον ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τ' ἀσυνάρ-
τητα καὶ ἀσύστατα τοῦ Δελιγεώργη γραφόμενα μοὶ ἀπεδείκνυνον,
ὅτι οὐδεμίαν εἶχον εὐκρινῇ ἰδέαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐνδειξίς
δὲ τῆς λυπηρᾶς τάσεως τῆς τότε κοινῆς γνώμης, ἦν ἡ κυβέρνη-
σις, οὐδ' ἤξευρεν, οὐδ' ἐμερίμνα νὰ καθοδηγήσῃ, ἦν καὶ ὅτι, εἰς
παράστασιν δοθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ὑποτιθεμένου
τινὸς δράματος τοῦ Ἀντωνιάδου, ἐπιγραφομένου «ἡ Κατάρρα
τῆς Μάνας», βαναύσους ὕβρεις ἐκτοξευομένας κατὰ τῆς Ρωσσίας
ἐδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ κοινὸν τῶν θεατῶν.

Τὴν Καρολίαν δ' εὔρον ἐγερθεῖσαν μὲν τῆς κλίνης, ἀλλὰ
λίαν καταβεβλημένην. Ἡ κατάστασις τῆς ἐφαίνετο δεινουμένη,
καὶ ἡμην ἐκτὸς ἑμαυτοῦ, ὅτε, ἐρωτῶν τὸν ἱατρόν, ἤκουον, ὡς
μόνην ἀπάντησιν, sehr traurig. Αἱ θλιβεραὶ ἐντυπώσεις, αἵτι-
νες μὲ κατέβαλλον, εἶχον ἀνάγκην περισπασμοῦ, ἵνα δύναμαι νὰ
ἐπιδίδωμαι εἰς τὰς ἀσχολίας τῆς ὑπηρεσίας μου· διὰ τοῦτο, ὅταν
ἐβάδιζον καθ' ὁδόν, ἴν' ἀποσπῶ τὸ πνεῦμά μου ἀπὸ τὰς ἐξαν-
τλούσας με σκέψεις, ἤρχισα μεταφράζων τοῦ Λέσιγγ τὸν Νάθαν,
οὗ ἀντίτυπον ἔφερον ἐπίτηδες εἰς τὸν κόλπον μου· καί, ὅτε ἐτε-
λείωσα αὐτόν, τῇ 29)11 Μαΐου, ἤρχισα ἀμέσως τὸν Τέλλον τοῦ
Schiller, ὃν ἐπίσης ἐτελείωσα τῇ 26)7 Ἰουνίου.

Προχωροῦντος ὅμως τοῦ ἔαρος, ἡσθάνθην αὖθις ἐλπίδας τινὰς
περὶ βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῆς φιλτάτης συζύγου μου, ἥτις
ἤρχισε δι' ἀμάξης ἐξερχομένη, καὶ εἰς παρήγορα ἐπεδιδόμην

ὄνειρα, ὅτε ἤκουον φημιζομένας τὰς ἐπιτυχεῖς θεραπείας τοῦ κ. Meyer, ὡς πολλὰ μοὶ εἶπεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ, παρ' ἧ, κατ' ἀρχὰς Ἀπριλίου, ἐδείπνησα κυρία Αἰγίδι, γυνὴ ἐν πᾶσιν εὐάρεστος καὶ διακεκριμένη. Ἦν δὲ καὶ φίλη φίλων μου, οἷον τοῦ ποιητοῦ Scheffel καὶ τοῦ Πρέσβεως Kaiserling. Αὕτη καὶ τὴν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν εἶχε γνωρίση καὶ μοὶ ἐξέφραζεν αὐτῆς τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσίωσιν, διηγηθεῖσά μοι, ἐν ἄλλοις, ὅτι, ἔκπτωτος ἦδη, ἐθυμώθη ἰσχυρῶς μίαν ἡμέραν, ὅτε ἤκουσέ τινα προσάπτοντα ληστείαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατ' ἀρχὰς Μαΐου μᾶς ἦλθε πάλιν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὁ Ἀριστείδης, ὀπίσω ἐξ Ἑλβετίας, ἔνθα, κατ' ἐντολὴν τῶν ἐν Ἀθήναις ἰατρῶν, εἶχε μεταβῆ ἐπὶ τινα χρόνον πρὸς ἐνδυνάμωσιν τοῦ στήθους του.

Τῇ 14)26 δέ, περὶ τὰς 6 τὸ πρωῒ, ἅμα εἶχον ἐξυπνήση, εἶδον, εἰσαχθεῖσαν παρ' ἐμοί, τὴν νέαν Ματθίλδην Πεοδικάρη, θυγατέρα τοῦ ἐν Προύσῃ Προξένου ἡμῶν, ἀφικθεῖσαν καὶ ἀναχωροῦσαν μετὰ μίαν ὥραν μετὰ τῆς κυρίας Ὀνού, τῆς γυναικὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Διερμηνέως τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας, ὑφ' ἧς ἠγαπᾶτο καὶ ἐπροστατεύετο. Τὴν συνώδευσα, ἐπομένως, εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ἐκεῖ ἡ κυρία Ὀνοῦ μοὶ ἔδωκεν ὁμοιοπαθητικόν τι ἱατρικὸν διὰ τὴν Καρολίαν, ὃ ὅμως, πλὴν εἰς μικρὰν παρηγορίαν, οὐδὲν ἄλλο ὄφελος ἔφερεν εἰς τὴν ἀσθενῆ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἤρχισε τακτικῶς τοῦ Ματτέη τὴν θεραπείαν.

Τῇ 18)30 ἠγγέλθη ἡ παραίτησις τοῦ Δελιγεώργη καὶ ἐγκαθίδρουσις νέου Ὑπουργείου ὑπὸ Κουμουνδοῦρον, εἰς ὃν ἀμέσως ἔσπευσα νὰ διακοινώσω, διὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, τὰς ἐμὰς σκέψεις περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ μείνη ἡ Ἑλλὰς ἀμέτοχος εἰς τὰ τότε συμβαίνοντα ἐν Ἀνατολῇ, εἰ καὶ οὐδόλως ἐπρέσβευον ὅτε ἔπρεπεν αὕτη ν' ἀποδοθῇ εἰς πόλεμον, προκαλοῦσα τὴν αὐστηρότητα τῆς Εὐρώπης. Συγχρόνως δ' ἠγωνιζόμην παντὶ σθένει, ἵνα πείσω σπουδαῖα ὄργανα τῆς γερμανικῆς δημοσιογραφίας νὰ κηρύττωνται ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἰδίως κατώρθωσα πολλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ καταχωρισθῶσιν ἐν τῇ ἡμιεπισήμῳ Βορειογερμανικῇ. Ταύτης ὁ συντάκτης κ. Pindter, φιλικώτατα πρὸς ἐμὲ

διατεθειμένος, μ' ἐσύστησε πρὸς τὸν κ. Janke, ἐκδότην βιβλιοθήκης μυθιστορημάτων, ὅστις καὶ ἐξέδωκεν, ἐν τῇ συλλογῇ του, γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ Συμβολαιογράφου, χωρὶς ὅμως ἐγὼ τὸ ἐλάχιστον νὰ ἔχω ὄφελος ἐξ αὐτῆς.

Ἄλλ' ἀντὶ Ὑπουργείου Κουμουνδούρου, ἐγένετο τὸ ὅ, αὐτὸς οὗτος, ἐν αὐταπαρνήσει μὲν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς διαγνώσεως τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, εἶχε προτείνει πρὸ τινος, τὸ μικτὸν Οἰκουμενικὸν κληθὲν, τὸ πᾶσαν παραλῦσαν ἐνέργειαν, ὅτε ὑπὲρ ποτε καὶ ἄλλοτε, ἡ Ἑλλάς ἐδεῖτο ἐνεργείας λελογισμένης. Ἐτάχθη δ' ὑπὸ τὸν Κανάρη, καὶ εἶχε τὸν Τρικούπην Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ του ἠθέλησε νὰ ὀπλίσῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶτα νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἀλλ' ἐγὼ ἐπανειλημμένως ἔγραψα τῷ Τρικούπῃ, ὅτι καιρὸν πλέον διὰ ταῦτα δὲν εἴχομεν, ὅτι διὰ τοιούτων μέτρων θὰ ἐκηρύττομεν ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ὅτε, διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης, ἡ Ρωσσία ἤδη θὰ ἐκλείεν εἰρήνην· τὸ μόνον δ' ὃ τότε ἐθεώρουν, ὡς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιτακτικῶς ὑπαγορευόμενον, ἦν νὰ ἐξεγερωθῶσιν ἀνυπερθέτως οἱ δοῦλοι Ἕλληνες, ὑποστηριζόμενοι καὶ ὑφ' ἡμῶν διπλωματικῶς ἢ ὅπως δήποτε, διότι τοῦτο, μεγάλη μὲν θὰ ἦν πρὸς τοὺς Ρώσσους ὑπηρεσία, τῶν Τούρκων κλειομένων μεταξὺ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων, καί, μετὰ τοῦ πολέμου τὴν λῆξιν, καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης, καὶ ἐξ ἀνάγκης θὰ συνήνῃ ἡ Ρωσσία εἰς γενναίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων παραχωρήσεις. Ἡ δ' Εὐρώπη εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπε παρὸν καὶ ἕτερον στοιχεῖον, πλὴν τοῦ Ρωσικοῦ, ἀντιπαιούμενον τὸ μέρος τῶν λαφύρων, ὃ δὲν θὰ τῇ ἐσύμφερε νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Τὰς σκέψεις μου ταύτας, ὡς ἀτομικάς, οἶαι καὶ ἦσαν, ἀνεκοίνουν, ἐν ἄλλοις, καὶ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐντελῶς τὰς ἐνέκρινεν. Ἄλλ' ἐξ Ἀθηνῶν οὐδ' ἀπάντησις περὶ αὐτῶν μοι ἐδίδετο, καὶ περὶ τοῦ Δελιγεώργη ἐμάνθανον, ἐξ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν, ὅτι ἠθέλε νὰ συμμαχήσωμεν μετὰ τῶν Τούρκων, διὰ νὰ πολεμήσωμεν τοὺς Ρώσσους, καὶ τὸν Σλαβισμόν.

Τῇ δὲ 16)28 Ἰουνίου μοὶ ἐτηλεγραφήθη, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμε-
νεν ἀκίνητος, ἵνα εὐαρεστήσῃ τὰς Δυνάμεις. Καὶ ἐδημοσίευσεν
μὲν τοῦτο ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς Βορειογερμανικῆς κατὰ παρά-
κλησιν μου, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν
εἵδησιν, ὡς εἰλικρινῇ, ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι δι' ἐγκυκλίου
ἐτόλμων ν' ἀντιποιηθῶσι τὴν ἐλευθερίαν των.

Τῇ δὲ 28 Μαΐου (9 Ἰουνίου) μοὶ ἀπενεμήθη τοῦ Βάδεν ὁ
Μεγαλόσταυρος.

Τῇ 5)17 δ' Ἰουνίου εὐρέθην εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν
παρὰ τῇ κυρίᾳ Hohenhausen μετὰ τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου,
τοῦ δράματα ποιῶντος ἀνεψιοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ μοὶ ἔδω-
κεν οὗτος τὸ τελευταῖον του ἔργον, Ἀδοπία καλούμενον, ἔχον
δέ, ὡς καὶ τ' ἄλλα, καλὴν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
ἀλλὰ κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην ἐκείνων οὐχὶ προκριώτερον.
Μετά τινος δ' ἡμέρας εἶδον, μετὰ τῆς Λουσῆς, τῆς Ζωῆς καὶ
τῆς νέας Yasmund, παράστασιν τοῦ ἔργου τούτου εἰς τὸ Ἐθνι-
κὸν Θέατρον, καὶ ἐκεῖ ἔτι μᾶλλον κατεφάνη αὐτοῦ τὸ παντάπασιν
ἄτεχνον.

Κατὰ τύχην μαθὼν, ὅτι Βερολίνιον κατάστημα ἦν τὸ ἐκδού-
ποτε τὴν μετάφρασιν τοῦ Κουτρούλη ὑπὸ Sanders, καὶ ἀνα-
καλύψας αὐτό, ἔλαβον ἐν σῶμα αὐτῆς, ὃ, περιτρέξας, εὔρον αὐτὴν
τόσον ἀτελῇ, ὥστε ἐπροτίμησα ν' ἀναλάβω ὁ ἴδιος τὴν διόρθωσιν
ἢ μᾶλλον νέαν μετάφρασιν, βοηθείᾳ βεβαίως καὶ τῆς ἀρχαίας,
καὶ ἡ νέα αὕτη, ἀδεία καὶ τοῦ Σάνδερος, μετὰ ταῦτα ἐδημοσιεύθη.

Ἀπαιτηθείσης δ' ὑπὸ τῶν ἱατρῶν ἀλλαγῆς ἀέρος διὰ τὴν Κα-
ρολίαν, ἀπελθὼν ὁ Ἀριστείδης εἰς Harzburg, ἐμίσθωσε κατοι-
κίαν δι' ὅλους ἡμᾶς, καὶ μετέβημεν ἐκεῖ πανοικὶ τῇ 20 Ἰουνίου
(2 Ἰουλίου) διὰ σιδηροδρομικῆς ἀμάξης. ἐπίτηδες ὠρισμένης
δι' ἀσθενεῖς, ἦν ἡ Πρωσικὴ Κυβέρνησις ἔθηκεν εἰς διάθεσιν τῆς
Καρολίνης, καί, φθάντες εἰς τὰς 5 ³/₄ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Belveder,
ἐφ' ὑψηλοῦ κείμενον εἰς χεῖλος τοῦ δάσους ἐντὸς συμφύτου κή-
που, εἰς οὗ τὸ βάθος ἰδιαίτερον μοὶ ἐδόθη δωμάτιον. Ἐν Βε-
ρολίνῳ δ' ἀφῆκα τὴν Πρεσβείαν ἐμπεπιστευμένην εἰς τὸν Γραμ-
ματέα Ἀργυρόπουλον.

Ἐκεῖ εὐτυχῶς μᾶς ἦλθε καὶ ὁ Ὅθων ἐκ Καρλσρούης, καὶ αὐτὸς ἢ ἐγὼ συνωδεύομεν τὰς θυγατέρας μου (ἐγὼ ἰδιαιτέρως τὴν Ζωὴν) εἰς τοὺς μακροὺς περιπάτους κατὰ τὰ γραφικώτατα περὶχωρα· ἅπαξ δὲ καί, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ὅθωνος, πεζαὶ ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἱκανῶς ἀπέχοντος Βρίγκεν, τοῦ ὄρους, ὃ ὁ Γαίτης ἔψαλεν, ὥς μαγισσῶν κατοικίαν, καὶ διενυκτέρευσαν ἐκεῖ· ὁ δ' Ἀριστείδης συνώδευε καὶ ὑπεστήριζε τὴν μητέρα του ἐν τῷ κήπῳ εἰς μικροὺς περιπάτους, οὓς δις ἐξέτεινε καὶ μέχρι τῶν λεγομένων δρυῶν, ὅπου ἐπαιάνιζε πολλάκις ἡ μουσική.

Τῇ 29)11 Ἰουλίου προσῆλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ παρ' ἡμῖν κατέλυσε ὁ κ. Κωνστ. Παπαῤῥηγόπουλος, ἀφικθὲς εἰς Γερμανίαν διὰ τὸν ἐντελῆ καταρτισμὸν τῶν παρὰ τῷ Ῥεῖμερ ἐκδιδομένων γεωγραφικῶν πινάκων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, δαπάνη τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ὅστις καὶ πολιτικὴν σπουδαιότητα ἀπέδιδε τότε εἰς τὸ ἔργον. Εἶχον δὲ καὶ ἐγὼ ἐπιμεληθῇ ἤδη αὐτῆς, ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου. Οὐχ ἦττον ὠμολόγησα εἰς τὸν φίλον μου, ὅτι, εἰ καὶ χρησιμώτατον θεωρῶ τὸ ἔργον, κατὰ τοὺς σπουδαιοτάτους ὅμως ἐκείνους χρόνους εἰς ἄλλα μᾶλλον κατεπεύγοντα ἔπρεπε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ προσοχὴ ἡμῶν, ἰδίως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν τρόπων πρὸς ὑποστήριξιν, ἠθικὴν ἢ ὑλικήν, τῶν ὁμογενῶν, ἃν ἤθελον ἐγερθῇ, ἀντιποιοῦμενοι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐπαναλαμβάνοντι μοι δὲ τὸ καὶ ἐπισήμως τηλεγραφηθέν μου, ὅτι οἱ δοῦλοι Ἑλληνες δὲν θὰ ἠγείροντο, ἂν δὲν ἐκήρυττε τὸν πόλεμον ἡ Ἑλλάς, τῷ ἀπήντησα, ὅτι ἢ μὴ ἐξέγερσὶς των ἦν πταῖσμα τῆς ἡμετέρας ἀδρανείας, διότι ἐδυνάμεθα καὶ ὠφείλομεν νὰ τοῖς εἰπῶμεν ὅτι, ἂν εὐχαριστῶνται εἰς τὸν ζυγὸν των, εἰσὶ κύριοι νὰ τὸν φέρωσι πάντοτε, ἢ Ἑλλάς ὅμως, καὶ ἕτοιμος ὑποτιθεμένη, ἄφρων θὰ ἦν ἂν, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν πλείστων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ἐκήρυττε πόλεμον· ἐξ ἐναντίας δ' ὅτι ἐκείνων ἢ ἐπανάστασις θὰ παρέσυρε καὶ αὐτὴν ἀναγκαίως καὶ δικαιολογουμένως Ἄλλη δὲ δόξα, ἦν μοι εἶπεν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς ἰσχύουσιν ἐν Ἀθήναις, ἦν ὅτι ἢ Ἑλλάς ὠφείλε νὰ μὴ ἐκτεθῇ, πλὴν ἀφ' οὗ συνωμολόγει συνθήκην, οὕτως δὲ θὰ ἐξησφάλιζεν

ὠφελήματα. Ἐγὼ δὲ βαθέως ἔλυπούμην βλέπων, ἐν τοσούτῳ σπουδαίαις περιστάσεσι, τοσαύτην ἀκρισίαν καὶ ἀδεξιότητα ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων.

Ἡσχολεῖτο δὲ τότε ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν (διὰ τοῦ Dumont, Burnouf, Max, Ducamp, Perrot καὶ ἄλλων) τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Ε' τόμου τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας του, τοῦ πραγματευομένου περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Περιηγάγομεν δὲ τὸν φίλον ἡμῶν εἰς πάντα τὰ ὠραῖα καὶ περίεργα τοῦ Ἀρτσβούργ, καὶ ἐν ἄλλοις, συνεπεσκέφθημεν ἐν Goslar τὸ Μοναστήριον τῆς Παναγίας, σῶζον ἔτι Βυζαντινὰς τοιχογραφίας ζωγραφηθείσας ἐπὶ Θεοφανοῦς, τῆς συζύγου Ὁθωνος τοῦ Β'. Ἀνεχώρησε δ' ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος τῇ 4)16 Ἰουλίου.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ὅτε ἐγνώσθη ὅτι οἱ Ρῶσσοι διῆλθον τὸν Αἴμον, ἔγραψα αὐστηροτάτην ἔκθεσιν εἰς Ἀθήνας, διότι παρημελήσαμεν πολύτιμον καὶ μοναδικὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἶτα δέ, ἵνα διαμένω ἐν κέντρῳ ἐνεργειῶν καὶ εἰδήσεων, τῇ 17)29 ἐπέστρεψα εἰς Βερολῖνον, μετ' ἐσπαραγμένης καρδίας χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς Καρολίνης, ἣτις μετὰ τῆς οἰκογενείας μετέβη εἰς τὸ παραρρήνιον Neuenaar.

Δύω ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξίν μου παρέστην εἰς περίεργον ἐπεισόδιον. Ἐν Ἀρτσβούργῳ ἀφίχθεῖσα, ἡμέραν τινά, ἐκ Βερολίνου ἡ κυρία Βεγκενδόρφ, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ μὴ ἐντυχοῦσά μοι, εἶπεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ μὲ ἰδῇ, ἔχουσα τι σπουδαῖον νὰ μοὶ εἰπῇ. Διὰ τοῦτο, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τοῦτο μαθὼν, ἐπορεύθην εἰς ἀντεπίσκεψίν της, ἀλλὰ μοὶ ἠγγέλθη ὅτι, λαβοῦσα τηλεγράφημα (τοῦ συζύγου της, ὡς ἐνόμιζον), εἶχεν αἰφνιδίως ἀναχωρήσῃ. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπεσκέφθην ἐν Βερολίνῳ· ἀλλὰ τότε μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ τηλεγραφήσας αὐτῇ ἐν Ἀρτσβούργῳ ἦτον ὁ νέος Πρίγκηψ Ἀτσφελδ, μεθ' οὗ μοὶ ὡμολόγει ὅτι στενὰς εἶχε σχέσεις, καὶ ἀπῆλθε κατεσπευσμένως πρὸς αὐτὸν εἰς ἔκθεσιν ἢ ἀγορὰν ἵππων. Μοὶ προσέθηκε δὲ τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον δι' ἐμέ, ὅτι διεzeugνύετο ἀπὸ τοῦ συζύγου της.

Κατ' ἀρχὰς ἐνόμιζον ὅτι ἀστεῖζεται· ἀλλὰ μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ὠμίλει σπουδαίως καὶ τὴν ἐπαύριον θὰ ὑπεγράφετο τὸ διαζύγιον εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας. Συγχρόνως δὲ μὲ παρεκάλει νὰ μείνω νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ γεῦμα των, εἰς ὃ εἶχε προσκαλέσῃ καὶ τὸν Γραμματέα μου, κ. Ἀργυρόπουλον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδίστασα· ἀλλ' εἶτα, σκεφθεὶς ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἡμέραν τοῦ συζυγικοῦ βίου ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν στενοχωρίαν τοῦ νὰ συνδειπνήσῃ μόνη μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ἐδέχθη. Τὶς ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ὅτε, μετὰ τινα λεπτά, εἰσῆλθεν ὁ σύζυγος, καὶ ἡ κυρία Βεγκενδόρφ εὐθυμος καὶ μετὰ πάσης οἰκειότητος τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησίν της εἰς τὸ γεῦμα, καὶ ἐκεῖνος ἐγκαρδίως μ' ἠψυχώρησε διὰ τοῦτο. Σχεδὸν δ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ κόμης Ἀτσεφελδ, αὐτὸς δὲ ἐκεῖνος, ὅστις ἦν, κατὰ τῆς ἰδίας τὴν ὁμολογίαν, ἡ αἰτία τοῦ διαζυγίου, παρακαλῶν νὰ τῷ ἐπιτρέψωσι νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὴν τράπεζάν των, ὅπερ ἀμφοτέρω οἱ σύζυγοι περιχαρῶς ἐδέχθησαν.

Τοῦτο μοὶ ἐφάνη ὑπερβαῖνον πᾶν ὄριον, καὶ φρονῶν ὅτι ἡ οἰκοδέσποινα, ἢ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων μοὶ εἶπεν, ἢ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων ἐπραττεν, ἐπροφασίσθη ὅτι ἐνεθυμήθη ὑπόσχεσιν, ἣν εἶχον δώσειν εἰς ἄλλην τινὰ πρόσκλησιν καὶ ἀπῆλθον, καίτοι ἐπιμόνως παρακαλούμενος νὰ μείνω· τῇ δ' ἐπαύριον ὑπεγράφη τὸ διαζύγιον, καὶ ἡ κυρία Βεγκενδόρφ ἀπῆλθεν ἀμέσως πρὸς τὴν μητέρα της εἰς Πετρούπολιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤλπιζον ὅτι ἐκεῖ ἔληξεν ἡ γνωριμία ἡμῶν, αἴφνης, περὶ τὰ μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐπιστόλιόν της μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ἐκ νέου ἄφιξίν της εἰς Βερολῖνον, καὶ μὲ παρεκάλει νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν της διὰ σπουδαίαν τινὰ ὑπόθεσιν. Ἐλπίσας, λοιπόν, ὅτι, μεταμεληθεῖσα, ἐπρόκειτο ἴσως νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ συζύγου της, ἀπῆλθον πρὸς αὐτήν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου, οὐδὲ περὶ ἄλλου τινος σπουδαίου ἐπρόκειτο, καὶ ἐξ ὧν μοὶ εἶπεν, ἥρχισα φοβούμενος μὴ δὲν εἶχε σώας τὰς φρένας. Μοὶ διηγήθη, τῷ ὄντι, ἐν εὐθυμίᾳ, ὅτι ἀπήρχετο εἰς Παρισίους, ἵνα γνωρίσῃ τὸν βίον ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ἀπόψεις, καὶ ζήσῃ, ὥς κοινὴ ἑταίρα, ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη, μεθ' ἧ

ὁ σύζυγός της, ἂν αὐτὴ ἤθελε, θὰ ἦν πρόθυμος νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ, ὥς καὶ ἄλλους ἐγνώριζεν, οἵτινες εὐτυχεῖς θὰ ἦσαν τότε νὰ τὴν νυμφευθῶσιν, ἂν τοὺς ἐδέχετο. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπῆλθον ἀειδιάσας, καὶ ἐκλαβὼν ταῦτα, ὥς ἀκουσίους ἀστεϊσμούς· ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἀπέδειξαν ὅτι ὅσα μοὶ ἔλεγεν ἦσαν αἱ ἀληθεῖς ἀπαίσιοί της προθέσεις, αἵτινες ἀπέληξαν εἰς αὐτοκτονίαν.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, πέμψας μοι ἐκ Λειψίας ὁ κ. Ἰ. Περβάνογλους δρᾶμα (Ἀλέξιον Κομνηνὸν ἢ der Weltverbesserer) εἰς γερμανικοὺς ἰάμβους ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένον, μοὶ ἐζήτησε νὰ τὸ συστήσω εἰς τι τῶν Θεάτρων πρὸς παράστασιν. Κατέβαλον δ' ἐγὼ πρὸς τοῦτο προσπάθειαν, προσφυγὼν, διὰ τοῦ κ. Dohm, εἰς τὸν γυναικάδελφόν του, τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου, ὃν παρεκάλεσα. Ὁ δέ, λαβὼν καὶ ἀναγνοὺς τὸ δρᾶμα, μοὶ ἐπήνεσε μὲν αὐτό, ὥς ποίημα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκρινε πρόσφορον διὰ τὴν σκηνήν,

Ἐλαβον δὲ καὶ παρὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ Ἐπιτετραμμένου ἡμῶν Γενναδίου ἄρθρα περὶ Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν Ἀνατολῇ εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἐφημερίδας ὑπὸ τινος Sinclair καταχωρισθέντα, μετὰ τῆς προτροπῆς τοῦ νὰ δημοσιευθῇ μετάφρασις αὐτῶν διὰ τῶν γερμανικῶν. Ἀλλ' εὗρον τὰ γραφόμενα τόσον ἄτακτα, ὑπερβολικά, ἀναληθῆ, καὶ ἄξια τῶν χειροτέρων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, ὥστε ἀπέσχον πολλάκις πάσης αὐτῶν ἀναδημοσιεύσεως. Τὰ ἔδωκα ὁμῶς, οὐχ ἥττον, εἰς τὴν Βορειογερμανικὴν ἐφημερίδα, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἀρυσθῇ, εἴτι δύναται νὰ φανῇ χρήσιμον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁμοίως ἐκρίθησαν.

Ἐν Ἑλλάδι, αἱ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀνασκαφαὶ εἶχον φέρῃ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Εἰς τὸ Μουσεῖον μεταβὰς μετὰ τοῦ Κουρτίου, εἶδον τὰ ἐκμαγεῖα τῶν ἀνευρεθέντων ἀγαλμάτων τοῦ αἵετος τοῦ μεγάλου ναοῦ, ἔργων τοῦ Ἀλκαμένους, τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ πολλὰς κεφαλὰς, ἐν αἷς διέβλεπον τάσιν πρὸς πραγματικὴν ὁμοιογραφίαν, οὐχὶ στερουμένην τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ μὴ ἀναβιβασθεῖσαν εἰσέτι εἰς τὴν ἰδανικότητα τῆς Φειδαϊκῆς γλυφίδος.

Εἰς τὰ Μουσεῖα δέ, εἰς τ' Ἀνάκτορα καὶ εἰς εἴτι ἄλλο περίεργον ἐν Βερολίῳ προθύμως περιήγαγον τὰς κυρίας Howe, τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχαίου φιλέλληνο, ὅστις ἤδη ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε συνοικίση τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἐπιδημίας μου κατὰ παρὰ κλησὶν μου θερμῶς συντελεσάσας εἰς συλλογὴν βοηθημάτων ὑπὲρ τῶν Κρητῶν.

Τῇ 3)15 Σεπτεμβρίου ἔλαβον τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ Κανάρη, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ ἐκλιπόντος ἑνὸς τῶν τελευταίων ἀστέρων, ὅστις δὲν ἐθέρμαινε μὲν πλέον, ἀλλ' ἐλάμπε πάντοτε.

Τὸν Κωνστ. Παπαρῶρηγόπουλον, τὸν Κομανούδην, τὸν Φιλ. Ἰωάννου καὶ τὸν Βυζάντιον ὑπέδειξα τῷ Ὑπουργῷ, ὡς ἀξίους, ἵνα τιμηθῶσι διὰ τοῦ Γερμανικοῦ παρασήσου· ἀλλ' ἀντὶ τούτων, ἐδόθη εἰς τὸν Κόκκινον, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ῥάδοβιτς, ἐγὼ δ' ἔμεινα μεθ' ἀπλῆς ὑποσχέσεως διὰ τοὺς ἐμούς, μὴ πραγματοποιηθείσης.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀφικθεὶς καὶ ὁ Ἀλέξης μετὰ τῆς οἰκογενείας του, μοὶ ἀφηγήθη ὅτι, κατὰ τὰ μελετώμενα ἐν Ἑλλάδι, οἱ ἔξω Ἕλληνες θέλουσιν ἐξεγεροθῆ, ἅμα νικηθῶσιν οἱ Τοῦρκοι, ἢ ὅτε πρόκειται νὰ συνομολογηθῇ ἡ εἰρήνη, δηλαδή, κατ' ἐμέ, ὅτε τῆς συνεργείας των οὐδεὶς θὰ εἶχε πλέον ἀνάγκην, καὶ πᾶν κίνημα αὐτῶν θὰ κατεδικάζετο ὑπὸ συμπάσης τῆς Εὐρώπης, ὡς ἔγκλημα.

Τότε δέ, ἀντὶ τοῦ Ἀργυροπούλου, ἀλλαχοῦ μετατεθέντος, μοὶ ἐστάλη Γραμματεὺς ὁ Κυργούσιος, χωρὶς τὸ Ὑπουργεῖον οὐδαμῶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὰ διὰ μακρυτάτης ὑπηρεσίας ἀποκτηθέντα δικαιώματα τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ὃν καὶ ἔνεκα αὐτῶν ὁ κ. Ι. Δελιγιάννης εἶχε προβιβάσῃ εἰς Β' γραμματέα. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἔμαθον ἐξ Ἀθηναίων, ὅτι ὁ υἱός μου Εὐγένιος ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς τραπέζης, παρ' ἣ εἰργάζετο, εἰς Μασσαλίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ἐκεῖ κακῶς διευθυνομένου ὑποκαταστήματος.

Τῇ 14)26 Ὀκτωβρίου ὁ ἐκδότης τῆς ἐμῆς Ἱστορίας τῆς Νεο-ελληνικῆς Φιλολογίας μοὶ ἔπεμψεν ἀντίτυπον τῆς ἐν Παρισίοις ἐκ-

διδομένης *Revue Critique*, περιέχον ἄρθρον τοῦ *Emile Legrand*, αὐστηρῶς κατακρίνον τὸ ἔργον μου, καὶ μοὶ ἔγραψεν ὅτι δὲν θέλει μοὶ πληρώσῃ τὴν συμφωνηθεῖσαν τιμὴν τῆς συντάξεως, διότι ὁ ἐν Παρισίοις βιβλιοπώλης *Lévy* ἀρνεῖται, μετὰ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο, νὰ δεχθῇ ἂν τῷ εἶχεν ὑποσχεθῇ ἀντίτυπα.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦν καθαρὸν ψεῦδος, διότι ὁ *Λεβύ*, οὐ μόνον ἐδέχθη τ' ἀντίτυπα, ἀλλὰ, καὶ μεταλλάξας τὴν ἐπιγραφὴν, τὰ ἐπώλει, ὡς ἰδίαν ἔκδοσιν· ὁ δὲ κ. *Λεγρὰνδ* ἐκότει κατ' ἐμοῦ, διότι, ἐν τῷ ἔργῳ μου, μικρὰν ἀπέδωκα φιλολογικὴν ἀξίαν εἰς τ' ἀνώνυμα ἔργα τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς *Βυζαντινῆς* παρακμῆς, εἰς ὧν τὴν ἔκδοσιν αὐτὸς ἠσχολήθη ἰδίως, περὶ ὧν δ' ὁ *Κοραῆς* ἔγραψε τὸ «δότε μοι λεκάνην».

Καὶ εἰς μὲν τὴν κρίσιν τοῦ κ. *Λεγρὰνδ* ἀπήντησα, ἀνασκευάζων αὐτήν, καθ' ὅσον ἐθεώρησα τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον, εἰς δὲ τὸν κ. *Καλβάρη*ν ἀπεκρίθην, ὅτι, οὐχὶ ἐγὼ τῷ ἐπρότεινα, ἀλλ' ἐκεῖνος εἰς ἐμὲ νὰ γράψω τὴν προκειμένην ἱστορίαν, ὅτι οὐδέποτε τῷ ἐγγυήθην ὅτι θὰ τὴν γράψω οὕτως, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν μομφὴν τοῦ κ. *Λεγρὰνδ*, ὅτι δ' αἱ δοσοληψίαι τοῦ κ. *Καλβάρη* μετὰ τοῦ κ. *Λεβύ* οὐδόλως μ' ἀπέβλεπον.

Ἄλλ' εὗρε καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα, εἰς ἃ ἐστηρίχθη. Ἐν τούτων ἦν ἄρθρον τι τοῦ καθηγητοῦ *Wagner*, κατακρίνοντος τὸ ἔργον μου, ἰδίως διότι ἔγραψα *Elissen*, ἀντὶ *Ellissen*, καὶ *Ann*, ἀντὶ *Ann*, ἐν ᾧ αὐτός, ἐν τῷ ἄρθρῳ του, τὸν *Πλάτωνα* ἔγραφεν ἐπανελημμένως *Plathon*! Μὲ ἐκάκιζεν ἀληθῶς, διότι δὲν ἐνθουσίῳν ὑπὲρ τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας, εἰς ἧς τὴν σπουδὴν ἐκεῖνος εἶχεν ἐπιδοθῇ.

Τὸ ἕτερον δὲ ὄπλον τοῦ κ. ἐκδότου ἦν ὅτι, διὰ τινος ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν, παρεκάλουν τοὺς λογίους, ὧν ἔξ ἀγνοίας δὲν κατέστησα τὰ ἔργα γνωστά, νὰ μοὶ πέμψωσι σημείωσιν αὐτῶν, ἥτις νὰ μοὶ χρησιμεύσῃ εἰς δευτέραν ἔκδοσιν. Κατὰ τὸν κ. *Κάλβαρη*ν ἡ ἀγγελία αὕτη τὸν ἀπήλλαττε τοῦ χρέους του διὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν, καὶ ἐγὼ ὤφειλον νὰ πληρώσω 567 *Μάρκας* εἰς τὸν κ. *Gérard*, τὸν γάλλον ἀναγνώστην τῆς *Αὐτοκρατείας*, εἰς ὃν ὁ *Κάλβαρης* εἶχεν ἀναθέσῃ τὰς τυπογραφικὰς διορθώσεις.

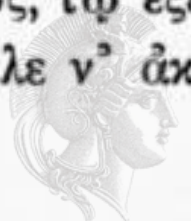
Ἄλλ' ὅτε τῷ ἐμήνυσα ὅτι ῥητῶς διὰ τῶν ἐφημερίδων διέψευσα πᾶσαν πρόθεσιν προσεχοῦς δευτέρας ἐκδόσεως, ὅτι πρὸς τὸν κ. Gérard οὐδεμίαν ἔχω σχέσιν ἢ ὑποχρέωσιν, καὶ πρὸ πάντων ὅτι ἀπετάθην εἰς τὸ δικαστήριον, ἵνα λύσῃ τὴν ἀμφισβήτησιν, τότε, σπεύσας, ἐπλήρωσε.

Τῇ 24 Ὀκτωβρίου (5 Νοεμβρίου) ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ φίλου καὶ συναδέλφου μου, τοῦ Πρέσβεως τῆς Πορτογαλλίας Κόμητος Ῥίλβα, εἶδον τὴν δημοτελεστάτην κηδεῖαν τοῦ δημοφιλοῦς Στρατηγοῦ Βράγγελ, ἀνδρὸς ἐξόχου διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν του, ἄλλως δ' ἀγραμμάτου, παραδόξως ὁμιλοῦντος τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν. Ἰδιότροπος καὶ πρωτότυπος ἐν πολλοῖς, ἦν αὐστηρότατος πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀγαπητότατος δὲ τοῖς παιδίοις, διότι πάντοτε εἶχε γλυκίσματα εἰς τοὺς κόλπους του, καὶ ἐφιλοδώρει δι' αὐτῶν τὰ νήπια καὶ τοὺς ἀγνιόπαιδας, ὅσους ἀπῆντα.

Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰς ἑσπερινὴν συναναστροφὴν τοῦ κ. Bunsen, ἤκουσα τὰς συναυλίας 12 μαύρων ἀοιδῶν, οἵτινες περιεργότατα ἔψαλλον ἐγχώρια αὐτῶν ἄσματα ὃ δὲ προϊστάμενος αὐτῶν καὶ ἡ σύζυγός του ὠμίλουν καθαρῶς τὴν ἀγγλικήν, ἦσαν λίαν ἐξηυγενισμένοι, καὶ μοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐγγράψω τὸ ὄνομά μου εἰς τὸ λεύκωμά των.

Προγευθεὶς δὲ παρ' ἡμῖν ὁ τέως Γραμματεὺς κ. Ἀργυρόπουλος, ἀπῆλθεν εἰς τὴν νέαν του θέσιν, ἀφ' οὗ τῷ ἔπεμψα τὸ γερμανικὸν παράσημον Β' τάξεως Καὶ ἐπειδὴ μὲν δὲν ἠὺχαριστήθη, ὠμίλησα τῷ κ. Ῥάδοβιτς, ἀλλ' οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι ἄλλο κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν των δὲν ἐδύνατο νὰ δοθῇ. Παρασήμου δὲ προβιβασμὸν ἐζήτησα καὶ διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κερκύρας, ὃν καὶ μοὶ ὑπησχέθησαν. Ἀναχωροῦντος δὲ τοῦ Ἀργυροπούλου, ἀφίχθη ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κυργούσιος.

Μ' ἐπεσκέφθη δὲ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Χριστομάνος, πεμφθεὶς, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰ ἄριστα τῶν ἐν Εὐρώπῃ χημείων, καὶ μελετήσῃ τὸν ὀργανισμόν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν ἐπιστήθιος φίλος τοῦ κ. Τρικούπη, καὶ μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ συνετός, τῷ ἐξέθηκα πάσας τὰς περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἦν ὥφειλε ν' ἀκολου-

θήσῃ ἡ Ἑλλάς, ἰδέας μου, καὶ τὰς περὶ τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης τῆς ἰδρύσεως Ἀκαδημίας, ὥς καὶ τὰς περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, καὶ ἐφάνη παραδεχθεῖς καὶ ἐγκρίνας τὰς γνώμας του.

Περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου, ἀγγελθέντος μοι παρὰ τοῦ Ὁθωνος, ὅτι σφοδρὰ ἐπῆλθεν αἰμοῤῥαγία εἰς τὴν μητέρα του, παρεσκευάσθην ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ. Ἀλλὰ διὰ δευτέρου τηλεγραφήματος μοὶ ἐδηλώθη ὅτι ἐπῆλθε βελτίωσις, καὶ προετράπην νὰ μὴ ὑπάγω, ἵνα μὴ φοβίσω τὴν ἀσθενῆ, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθεν ἡ οἰκογένεια εἰς Βερολῖνον, κομίζουσα καὶ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ εἶχε συγκατατεθῇ εἰς τὴν τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις, καὶ ἔπειτα ἐπανειλημμένως γενομένην αὐτῇ πρότασιν γάμου ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ κ. Russel Bateman. Ἀλλ' αὐτὴν εὖρον ὁμιλοῦσαν περὶ τοῦ μέλλοντος γάμου της, οὐχὶ μετ' ἐκτάκτου ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' ἡσυχίας μᾶλλον, προοιούσης ἐκ τῆς ἀφελείας αὐτῆς καὶ τῆς ἀθωότητος. Τῆς δὲ φιλτάτης συζύγου μου ἡ θέσις μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν μου.

Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἐπεσκέφθην ἔκθεσιν εἰκόνων, ἧς περίεργος ἦν πρὸ πάντων ἡ ἀφορμή. Ταύτην προῦκάλεσε φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθοεργός τις ἐπίοικος Γερμανίς, ἡ κ. Schwab, ἥτις, περιελθοῦσα τὴν Ἰταλίαν, συνεκινήθη ἐκ τῆς θέσεως τῶν μικρῶν Λαζαρόνων ἐν Νεαπόλει, καὶ ἀνέλαβε νὰ προμηθεύσῃ πόρους πρὸς σύστασιν σχολῆς διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν, νὰ πράξῃ δηλαδή ὅ,τι πράττει ἐν Ἀθήναις ὁ Παρνασσὸς ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ ἀγυιοπαίδων.

Μετὰ βαθείας δὲ λύπης, ἦν πολλοὶ τῶν φίλων μου καὶ φίλων τῆς Ἑλλάδος συνεμερίζοντο, ἔβλεπον τὰ τοῦ Ρωσικοῦ πολέμου προχωροῦντα, τὴν ἄλωσιν τῆς Πλεύνης, τὴν καταστροφὴν τῆς Σίπκας προειδοποιήσασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ῥωμανίας, τὴν ἄλωσιν τῆς Σοφίας, παρασκευάζουσιν αὐτοτελῇ Βουλγαρίαν, τῆς Σερβίας τὴν ἀναγέννησιν ἤδη μαντευομένην, τὴν δ' Ἑλλάδα ἀπρακτοῦσαν, καὶ ὥς ἀξιώσεως ἀφισταμένην, καὶ δὲν ἔπαυον περὶ τούτου γράφων καὶ ἐνίοτε αὐστηρῶς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Τότε ἔπεμψα εἰς τὸν Βασιλέα, ὥς μικρὸν δῶρον, προάγγελμα μεγάλης ἀνακαλύψεως, ἓνα τῶν τότε πρῶτον ἐφευρεθέντων τηλεφώνων, εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀφελεστέραν αὐτοῦ κατάστασιν. Ὡς ἔμαθον ὅμως ἔπειτα, εἰς τὴν Αὐλήν, πειραθέντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτοῦ.

1878

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν νεανικὴ τις ἀπερισκεψία τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος παρ' ὀλίγον νὰ καταστρέψῃ ἐντελῶς τὸ πολιτικόν του στάδιον, ὃ εἶχε μετὰ πλείστης ἱκανότητος διανύσῃ μέχρις ἐκείνου. Πρὸς τὴν ποίησιν λίαν εὐφυῶς διακείμενος, καὶ ἄλλως φιλόπονος, εἶχεν, ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεώς του, συνθέσῃ δραματικὸν ἔργον ὑπόθεσιν ἔχον Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην καὶ μοὶ τὸ ἔπεμψε, ἵν' ἀκούσῃ τὴν κρίσιν μου. Περιτρέξας δ' αὐτό, τῷ ἔγραψα ὅτι τὸ εὗρίσκω πολλὴν ἔχον τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καλλιτελείας, ἀλλ' ὅτι, ὑπὲρ πᾶν μέτρον μακρόν, προσέκρουε προσέτι καὶ εἰς τοὺς ἀναγκαίους κανόνας τῆς δραματικῆς οἰκονομίας. Οὐχ' ἦττον ἐξέδωκεν αὐτό, ὥς εἶχε.

Καὶ μικρὸν μὲν θὰ ἦτο τὸ κακόν, ἂν ἦτο τοῦτο καὶ μόνον. Ἀλλά, δυστυχῶς, προσέθηκε καὶ σχόλια, ἃ δὲν μοὶ εἶχον ὑποβληθῇ. Τοσοῦτον δ' ἦσαν ταῦτα μεροληπτικῶς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος γεγραμμένα, ὥστε τινὰ ἀπέβαινον αὐτὸ τοῦτο βλάσφημα, ὅπερ βεβαίως μ' ἐλύπησεν, ὅταν εἶδον αὐτά, καὶ δικαίαν προὔκάλεσαν μομφὴν ἐναντίον του.

Τινὲς δ' ἐξηγέρθησαν εἰς ἐπίδειξιν ὑπερβολικοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου, πρὸς δημοκοπίαν, καὶ ἐξ ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τὸν ἀποβάλωσιν, ἵνα λάβωσι τὴν θέσιν του δι' ἑαυτοὺς ἢ τοὺς φίλους των. Οὕτως, εἰς τῶν αὐθαδεστέρων Βουλευτῶν, Χριστόπουλος καλούμενος, εἶπεν, αὐταῖς λέξεσι, νὰ διώξῃ τὸν Κλέωνα ἢ Βουλὴν, ὥς ἡ Γερουσία εἶχε διώξῃ ἐμέ, ὅτε ὕβρισα τὸν ἀγῶνα. Ἦν δὲ τοῦτο συρῶαφὴ ἀναιδείας καὶ ψεύδους, οὐ μόνον διότι ἐγὼ ποτὲ δὲν ὕβρισα τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ὅτε ἡ συ-